1) בראשית ריש פרק יז – התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני וביניך וכו'.

2) רמב"ם הלכות מילה ג' ח"– וגדולה היא מילה שלא נקרא אברהם אבינו שלם עד שמל שנ' התהלך וכו'.

3) אתוון דאורייתא כלל כב' פרק ג'– [יש] לומר דעצם המצוה הוא הויות המילה, ומעשה האדם הוא רק הכשר, לזה, [או] דילמא מעשה האדם שחייבה תורה לעשות מעשה המילה היא היא כל המצוה כשאר מעשי המצוות.

4) שו"ת מהר"ח אור זרוע יא'– ולענין מילה, נראה דאין חייב למול את בני בידים, אלא לעסוק שיהיה נימול וכו', עיקר מצותן אינה העשיה אלא שהמילה תהא חתומה בבשרו.

5) מנחת חינוך מצוה ב' אות כב'– ביש לו ערלה, אין המצוה בהסרת ערלה לבד, דהיינו לומר שלא הקפידה התורה אלא שלא יהיה ערל, דבאמת חזינן דהתורה דקדקה במצוה זו שיה ודוקא כשרים למול וביום וכדומה, א"כ נראה דגוף העשיה הוא מצוה.

6) רע"א ע"ז כז. ע"א– הוקשה לי למ"ד ימול ארמאי, במה מקיים האב המצוה, הא אין שליחות לנכרי'...צריך לומר דבמילה המצוה על האב שיהיה בנו מהול וכרות עור החופה לגיד, וכל שנעשה כן מהני דסוף סוף בנו מהול ומשום הכי אינו צריך שליחות וכשר על ידי נכרי.

7) ש"ך חו"מ שפב' ד'– דמי שהוא מוהל אינו רשאי ליתן את בנו לאחר למוהלו וחייב הוא בעצמו למוהלו...וכתבתי זה לפי שראיתי כמה אנשים מכבדים לאחרים למול את בניהם אף שהן בעצמם יכולים למול ולדעתי הם מבטלים מצוה עשה ומצוה גדולה של מילה ויש לב"ד לבטל הדבר הזה.

8) קצות החושן שם– ומה שהקשה בד"מ דהא בכל דוכתי קי"ל שלוחו כמותו...לאו מילתא היא שהמצוה שחייבו המקום לעשות בגופו היאך יפטר הוא ע"י שלוחו והוא לא יעשה כלום.

9) שו"ת חת"ס סי' קל"ב ד"ה והנה– ולפע"ד נהי דהבן הוא מהול, אבל מכל מקום מצות עשה שמוטל על האב למול בנו, לא מתקיימת אלא על ידי שליח ישראל שהוא שלוחו כמותו, משא"כ גוי שאין שליחות לגוי, לא מקיים האב מ"ע המוטלת עליו.

10) חידושי ושיעורי מרן רב"ב יבמות סימן לח'– דלא דמי מילה לשאר מצוות התורה, שהנה בכל מצות ליכא רק דין של מעשה מצות היינו דיקוים בהגברא המעשה מצוה כגון באכילת קרבן פסח מצה ותפילין, לא נתנה התורה הדין תפילין רק לעשות מעשה מצוה זו של תפילין...אבל במילה לא הוי מעשה מצוה בלבד, דלא נתנה התורה הדין מילה רק לעשה מצוה בגברא, דהרי הדין מילה הוא גם לענין דינים אחרים, לידע אם הוא ערל או לו, היינו אם בחפצא הוא נעשה מהול...א"כ שפיר משכחת אפילו אם לא יהי' לו קיום המצוה של מילה ג"כ כבר נעשה מהול החפצא ואין לו ערלות.

11) שם– אמר הגר"ח זצ"ל דדין של בן דוחה שבת ולא הדין של מעשה מצוה של אב, וכן אמר הגאון ר' יוסף דוב זצ"ל. ועוד חידש דאפילו לא יהי' קיום המצוה דמילה רק מה שנעשה מהול בהחפצא ג"כ דוחה שבת...וע"ז אמר הגר"ח זצ"ל דאפילו לא יהי' שום מעשה מצוה, סגי דדין של בן ג"כ דוחה שבת משום דמה שהוא נעשה בחפצא מהול הוא דוחה שבת.

פרשת לך לך

בענין מילה

א) בפרשת השבוע, פרשת לך לך, נאמר (בראשית ריש פרק י"ז) "התהלך לפני והיה תמים, ואתנה בריתי ביני ובינך וכו'." הרמב"ם מבאר שמצוות מילה מיוחדת היא, שכן אברהם אבינו לא הגיע למדרגת שלמות עד שקיים מצווה זו. וכך כתב הרמב"ם (הלכות מילה פ"ג ה"ח) "וגדולה היא מילה שלא נקרא אברהם אבינו שלם עד שמל, שנאמר התהלך וכו'."

ב) ויש לעיין בגדרה של מצווה זו ולהבין את יסודותיה ופרטיה. והנה הגאון רבי יוסף ענגיל דן בחקירה יסודית במהות מצוות מילה, האם עיקר המצווה הוא מעשה המילה, דהיינו עצם פעולת המילה, או שמא עיקר המצווה הוא תוצאת המילה, דהיינו שיהיה האדם מהול. וכך כתב בספרו אתוון דאורייתא (כלל כ"ב, אות ג') "[יש] לומר דעצם המצוה הוא הויות המילה, ומעשה האדם הוא רק הכשר לזה, [או] דילמא מעשה האדם שחייבה תורה לעשות מעשה המילה היא היא כל המצוה כשאר מעשי המצוות".

ג) ובאמת מצינו שנחלקו בזה גדולי הפוסקים. המהר"ח אור זרוע (שו"ת סימן י"א) סובר שעיקר מצוות מילה הוא התוצאה, שיהיה הבן מהול, ואילו מעשה המילה אינו אלא אמצעי והכשר להגיע לתוצאה זו. וכמו שכתב "ולענין מילה, נראה דאין חייב למול את בני בידים, אלא לעסוק שיהיה נימול וכו', עיקר מצותן אינה העשיה אלא שהמילה תהא חתומה בבשרו." אולם המנחת חינוך (מצוה ב' אות כ"ב) חולק וסובר שעצם מעשה המילה הוא גופה של המצווה, ולא רק התוצאה שיהיה האדם מהול. ומוכיח זאת ממה שמצינו כמה דינים הנוגעים לאופן עשיית המילה, כגון שצריכה להיעשות על ידי מי שכשר למול, וכן שצריכה להיעשות דווקא ביום. ואם כל עיקר המצווה אינו אלא התוצאה שיהיה האדם מהול, מדוע הקפידה התורה על אופן עשיית המילה, והרי לכאורה לא היה צריך להיות שום חילוק כיצד הגיע לתוצאה זו. אלא על כרחך שגם עצם מעשה המילה הוא חלק מעיקר המצווה. וכך כתב המנחת חינוך "ביש לו ערלה, אין המצוה בהסרת ערלה לבד, דהיינו לומר שלא הקפידה התורה אלא שלא יהיה ערל, דבאמת חזינן דהתורה דקדקה במצוה זו שיהיו דוקא כשרים למול וביום וכדומה, א"כ נראה דגוף העשיה הוא מצוה".

אולם רבי עקיבא איגר (עבודה זרה כ"ז ע"א) מביא ראיה להיפך, כדברי המהר"ח אור זרוע, ממה שמצינו בגמרא דעה שנכרי כשר למול. והרי פשוט שנכרי אינו יכול להיעשות שליח עבור ישראל לקיום מצווה, ואם עיקר מצוות מילה הוא עצם מעשה המילה, כיצד יכול האב לקיים את מצוותו על ידי מעשה של נכרי שאינו בתורת שליחות. אלא מוכח שעיקר המצווה אינו במעשה המילה אלא בתוצאה, שיהיה בנו מהול, וממילא אין צורך בדין שליחות כלל, שהרי סוף סוף בנו מהול, ובכך נתקיימה מצוות האב. וכך כתב רבי עקיבא איגר "הוקשה לי למ"ד ימול ארמאי, במה מקיים האב המצוה, הא אין שליחות לנכרי'... צריך לומר דבמילה המצוה על האב שיהיה בנו מהול וכרות עור החופה לגיד, וכל שנעשה כן מהני דסוף סוף בנו מהול ומשום הכי אינו צריך שליחות וכשר על ידי נכרי".

ד) ובהמשך הדברים נעמוד על יישוב ראיה זו, אולם תחילה יש להוסיף דעה שלישית בגדר מצוות מילה. דהנה אף אם נאמר שעיקר המצווה הוא המעשה ולא התוצאה, עדיין יש לחקור אם מצווה זו ניתנת לקיום על ידי שליח, כשאר מצוות המעשיות שאדם יכול לקיימן בעצמו או על ידי שלוחו, או שמא היא בכלל מצוות שבגופו, שחייב האדם לקיימה בעצמו ואינו יכול לצאת ידי חובתו על ידי שליח. ובאמת מצינו בדברי הש"ך (חו"מ סימן שפ"ב סק"ד) שסובר שלא זו בלבד שעיקר מצוות מילה הוא עצם

המעשה, אלא שהיא מצווה המוטלת על האב לעשותה בעצמו, ואינו רשאי למנות שליח למול את בנו כאשר הוא עצמו יודע ויכול למול. ואף הוכיח את אותם אנשים שמכבדים אחרים במילת בניהם אף שביכולתם למול בעצמם, וסובר שבכך הם מבטלים מצוות עשה. וכך כתב הש"ך "דמי שהוא מוהל אינו רשאי ליתן את בנו לאחר למוהלו וחייב הוא בעצמו למוהלו...וכתבתי זה לפי שראיתי כמה אנשים מכבדים לאחרים למול את בניהם אף שהן בעצמם יכולים למול ולדעתי הם מבטלים מצוה עשה ומצוה גדולה של מילה ויש לב"ד לבטל הדבר הזה".

וכן מבואר בדברי הקצות החושן (שם), שביאר שאין להקשות על דברי הש"ך מהכלל הידוע שלוחו של אדם כמותו, שכן במצווה שחייבה התורה את האדם לעשותה בגופו אין מועילה שליחות, ואין האדם יכול להיפטר מחובתו על ידי שאחר יעשה את המעשה במקומו. וכך כתב "ומה שהקשה בד"מ דהא בכל דוכתי קי"ל שלוחו כמותו...לאו מילתא היא שהמצוה שחייבו המקום לעשות בגופו היאך יפטר הוא ע"י שלוחו והוא לא יעשה כלום." נמצא שלדעה זו מצוות מילה אינה רק מצווה שעיקרה במעשה, אלא היא מצווה אישית המוטלת על האב עצמו, ואינה ניתנת לקיום על ידי שליח כאשר בידו לעשותה בעצמו.

ה) נמצאנו למדים שישנן שלוש שיטות יסודיות בגדר מצוות מילה. בקצה האחד עומדת שיטת הש"ך והקצות החושן, הסוברים שלא זו בלבד שעיקר המצווה הוא מעשה המילה, אלא שהיא אף מצווה שבגופו, המוטלת על האב לעשותה בעצמו ואינה ניתנת לקיום על ידי שליח. השיטה האמצעית היא שעיקר המצווה הוא אמנם מעשה המילה, אולם היא ככל מצוות המעשיות שניתן לקיימן בין בעצמו ובין על ידי שליח. ובקצה השני עומדת שיטת המהר"ח אור זרוע, הסובר שאין עיקר המצווה במעשה המילה כלל, אלא בתוצאה בלבד, שיהיה הבן מהול, ואילו המעשה אינו אלא הכשר ואמצעי להגיע לתוצאה זו.

ו) אולם עדיין עלינו ליישב את קושיית רבי עקיבא איגר, שאם נאמר שעיקר מצוות מילה הוא המעשה, כיצד יתכן שנכרי יכול למול, והרי אינו יכול להיעשות שליח עבור ישראל לקיום המצווה. והנה חתנו של רבי עקיבא איגר, החתם סופר (שו"ת סימן קל"ב), מיישב קושיה זו באופן נפלא. לדבריו, אין כוונת הגמרא לומר שכאשר נכרי מל את הבן מתקיימת בכך מצוות האב, שהרי ודאי אין הנכרי יכול לקיים את המצווה עבורו. אלא כוונת הגמרא היא שאף שלא נתקיימה מצוות העשה המוטלת על האב, מכל מקום המילה עצמה מועילה, והבן נחשב מהול לכל דבר, ושוב אין עליו שם ערל. נמצא שאף שאין כאן קיום מצווה מצד מעשה המילה, מכל מקום התוצאה ההלכתית של המילה חלה, ואין הבן נחשב עוד לערל. וכך כתב החתם סופר "ולפע"ד נהי דהבן הוא מהול, אבל מכל מקום מצות עשה שמוטל על האב למול בנו, לא מתקיימת אלא על ידי שליח ישראל שהוא שלוחו כמותו, משא"כ גוי שאין שליחות לגוי, לא מקיים האב מ"ע המוטלת עליו".

ובביאור עומק דברי החתם סופר כתב הגאון רבי ברוך בער ליבוביץ (חידושי ושיעורי מרן רב"ב, יבמות סימן ל"ח), שמצוות מילה שונה משאר מצוות התורה, שכן ברוב המצוות אין אלא קיום של מעשה המצווה בלבד, כגון הנחת תפילין, נטילת לולב או אכילת מצה, שבהן כל עניין המצווה הוא בעצם עשיית המעשה, ואין תוצאה הלכתית נפרדת הנוצרת בעקבותיו. אולם במצוות מילה ישנם שני עניינים נפרדים, קיום מצוות העשה על ידי מעשה המילה, והתוצאה ההלכתית שהאדם נעשה מהול ופקע ממנו שם ערל. ולפיכך, אף אם נאמר שעיקר קיום המצווה הוא במעשה דווקא, עדיין ישנה משמעות הלכתית עצמאית לתוצאה. וממילא יתכן שהמילה תיעשה באופן שאין בו קיום מצוות העשה, ואף על פי כן תחול התוצאה והבן ייחשב מהול. וכך כתב רבי ברוך בער "דלא דמי מילה לשאר מצוות

התורה, שהנה בכל מצות ליכא רק דין של מעשה מצות היינו דיקוים בהגברא המעשה מצוה כגון באכילת קרבן פסח מצה ותפילין, לא נתנה התורה הדין תפילין רק לעשות מעשה מצוה זו של תפילין...אבל במילה לא הוי מעשה מצוה בלבד, דלא נתנה התורה הדין מילה רק לעשה מצוה בגברא, דהרי הדין מילה הוא גם לענין דינים אחרים, לידע אם הוא ערל או לו, היינו אם בחפצא הוא נעשה מהול...א"כ שפיר משכחת אפילו אם לא יהי' לו קיום המצוה של מילה ג"כ כבר נעשה מהול החפצא ואין לו ערלות".

ובאמת מצינו יסוד דומה בדברי החתם סופר במקומות אחרים ביחס לטבילה במקווה. שכן גם בטבילה יש להבחין בין עצם קיום המצווה שבמעשה הטבילה, ששייכת בו אף ברכה, לבין התוצאה ההלכתית של הטבילה, שהאדם נטהר מטומאתו. ואף במקום שלא נתקיים קיום המצווה שבמעשה, עדיין יתכן שתחול התוצאה של הטהרה. והוא הדין במצוות מילה, שאף אם לא נתקיימה מצוות העשה, מכל מקום חלה התוצאה ההלכתית של המילה, והבן נחשב מהול ואינו עוד בכלל ערל. נמצא שאין כל סתירה בין מה שעיקר מצוות מילה הוא במעשה לבין מה שמילת נכרי יכולה להועיל, שכן המעשה והתוצאה הם שני ענייינים נפרדים, ואפשר שתתקיים התוצאה אף בלא קיום המצווה שבמעשה.

ז) והנה רבי ברוך בער ממשיך יסוד זה צעד נוסף, ומביא בשם רבו הגר"ח מבריסק חידוש נפלא בגדר מצוות מילה הדוחה שבת. דהנה ידוע שמילה בזמנה דוחה את השבת, ויש לחקור מהו הדבר המתיר את עשיית המילה בשבת, האם קיום מצוות העשה שבמעשה המילה הוא שדוחה את השבת, או שמא עצם התוצאה שהבן נעשה מהול היא שדוחה את השבת, אף במקום שאין במעשה קיום מצווה. ונפקא מינה באופן שאדם מל את התינוק ומתכוון בפירוש שלא לצאת ידי חובת המצווה, או באופן שאשה מלה, לשיטות הסוברות שאשה פסולה למול, האם גם באופנים אלו תהיה המילה דוחה שבת, אף שאין כאן קיום מצוות העשה מצד המעשה.

ומביא רבי ברוך בער בשם הגר"ח, וכן בשם הגאון רבי יוסף דוב, שעיקר דין מילה הדוחה שבת אינו מצד מצוות האב לעשות את מעשה המילה, אלא מצד דינו של הבן שיהיה מהול. ולפי זה חידש הגר"ח שאפילו במקום שאין כלל קיום מצווה במעשה המילה, מכל מקום עצם התוצאה שהבן נעשה מהול דוחה את השבת. וכך כתב רבי ברוך בער (שם) "אמר הגר"ח זצ"ל דדין של בן דוחה שבת ולא הדין של מעשה מצוה של אב, וכן אמר הגאון ר' יוסף דוב זצ"ל. ועוד חידש דאפילו לא יהי' קיום המצוה דמילה רק מה שנעשה מהול בהחפצא ג"כ דוחה שבת...וע"ז אמר הגר"ח זצ"ל דאפילו לא יהי' שום מעשה מצוה, סגי דדין של בן ג"כ דוחה שבת משום דמה שהוא נעשה בחפצא מהול הוא דוחה שבת".

ונמצא שלדברי הגר"ח, החלוקה בין מעשה המצווה לבין תוצאת המילה אינה נוגעת רק לשאלה אם הבן נחשב מהול בדיעבד, אלא אף לעצם ההיתר לעשות את המילה בשבת לכתחילה. שאף במקום שאין קיום מצוות עשה מצד מעשה המילה, עדיין יש בכוח התוצאה ההלכתית, שהבן נעשה מהול ופקעה ממנו הערלות, לדחות את השבת. וזהו חידוש גדול בגדר מצוות מילה, שאף אם נאמר שעיקר קיום המצווה הוא במעשה, מכל מקום חשיבות דין התוצאה הוא עד כדי כך שהוא עצמו דוחה את השבת.